

MEMORIALUL VICTIMELOR COMUNISMULUI ȘI AL REZISTENȚEI DE LA SIGHET

Andrea DOBEȘ

Muzeul de la Sighet funcționează în clădirea unei foste închisori, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul Imperiului Austro-Ungar, fiind considerată în epocă una din închisorile cele mai moderne și riguroase, destinată deținuților de drept comun. Începând din 1948 la penitenciarul din Sighet au fost aduși primii deținuți politici (țărani care nu au putut să-și achite cotele obligatorii la produsele agricole fixate de stat, tineri maramureșeni grupați în organizații anticomuniste) însă în această perioadă majoritatea celor închiși erau deținuți de drept comun. Caracterul penitenciarului se modifică în luna mai 1950, când mai bine de cinci ani, până în iulie 1955, a avut un caracter exclusiv politic, devenind locul de întemnițare a fostei elite politice, culturale și religioase a României dintre cele două războaie mondiale.

Primul lot de aproximativ 80 de persoane a ajuns la Sighet la 7 mai 1950, în urma unei operațiuni de arestare a foștilor demnitari, desfășurată la nivel național, plănuită la cel mai înalt nivel al conducerii politice și executată zelos de Securitate. A urmat la sfârșitul lunii mai 1950, lotul episcopilor și preoților greco-catolici arestați încă din octombrie 1948 pentru refuzul de trece la religia ortodoxă. În vara și toamna anului 1950 au fost aduși la penitenciarul din Sighet alte loturi de foști demnitari, prelați și preoți greco și romano catolici. Arestați în baza unor decizii ale Ministerului de Interne sau ale Securității, majoritatea deținuților de la Sighet nu au fost niciodată judecați sau

condamnați, ei fiind doar internați administrativ pe o perioadă cuprinsă între 24 și 60 luni în „unitatea de muncă Dunărea” cum era denumită închisoarea în limbajul codificat al Ministerului de Interne. Doar un grup restrâns de foști politicieni (membri ai Partidului Național Țărănesc, câțiva din miniștri guvernului Antonescu) sau un număr redus de clerici catolici acuzați de „spionaj în favoarea Vaticanului” au fost închiși pe baza unor condamnări.

Regimul penitenciar de la Sighet era caracterizat prin trei elemente principale: foame, frig și izolare, toate acestea având, de fapt, același scop: lichidarea sistematică a deținuților. Adăugate vârstei înaintate a celor întemnițați și stării lor de sănătate precare, condițiile inumane din penitenciar au contribuit substanțial la rata ridicată a mortalității celor închiși la Sighet, întrucât în perioada 1950-1955, dintr-un număr de aproximativ 200 de persoane 53, adică 25% , au decedat. Trupurile acestora au fost transportate în timpul nopții cu o căruță în Cimitirul Săracilor, situat la marginea orașului, și aruncate în gropi rămase până azi anonime. Printre cei care își dorm somnul de veci în cimitirul de pe malul Izei se află: Constantin (Dinu) Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc, Alexandru Lapedatu, președintele Academiei Române, Anton Durcovici, episcop romano-catolic de Iași, Valeriu Traian Frențiu, episcop greco-catolic de Oradea, Gheorghe Brătianu, istoric de renume european, Ioan Suci, episcop greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș,

Tit Liviu Chinezu, episcop greco-catolic de București, Constantin Argetoianu, fost prim ministru și mulți alții. Merită reținut că în această perioadă nu s-au întocmit, cu trei excepții ale unor deținuți decedați în primăvara anului 1955 la spitalul din localitate, acte de moarte pentru cei decedați, această operațiune realizându-se abia în 1957, în urma presiunilor venite din partea familiilor celor dispăruți.

În 1955, pe fondul destinderii pe plan internațional și odată cu creșterea interesului României vremii de a fi acceptată în Organizația Națiunilor Unite, autoritățile comuniste au hotărât să întreprindă câteva măsuri de bunăvoință. În acest sens trebuie privită hotărârea regimului comunist de a transforma penitenciarul din Sighet – a cărui faimă a ajuns în Occident – din nou în închisoare de drept comun sau eliberarea unor deținuți politici din alte închisorii și colonii de muncă în toamna anului 1955, prin Decretul 421/955.

În luna iunie 1955, Alexandru Drăghici, ministrul de Interne din acea perioadă, a întocmit un proiect de hotărâre supus aprobării Consiliului de Miniștri privind „eliberarea unor persoane deținute în Penitenciarul Sighet”. Astfel, potrivit H.C.M. nr. 1199 din 26 iunie 1955, deținuții din penitenciarul Sighet au fost împărțiți în trei categorii: o parte erau puși în libertate, revenind la familiile lor, dar nu și la fostele lor locuințe, confiscate între timp de autoritățile comuniste, alții erau eliberați din penitenciar, dar li se fixa domiciliu obligatoriu în Bărăgan, iar pentru deținuții care intrau în a treia categorie, aproape 60 de persoane s-a hotărât „menținerea deținerii în penitenciarul Sighet” din motive ce țin de „interesele securității statului”.

La începutul lunii iulie 1955, închisoarea de la Sighet a fost reprofilată, redevenind penitenciar de drept comun. În baza hotărârii

guvernului din 26 iunie, deținuții politici de la Sighet, care nu urmau să fie eliberați, au fost transferați, la 5 iulie 1955, la București, în arestul Ministerului de Interne, de unde au fost duși, fie în domiciliu obligatoriu în Câmpia Bărăganului, fie transferați la alte penitenciare, în special la închisoarea din Râmnicu Sărat.

Până în luna august 1977, când a fost dezafectat, iar clădirea utilizată ca spațiu de depozitare, în penitenciarul din Sighet au mai fost încarcerați doar ocazional deținuți politici pentru perioade foarte scurte, însă nu din rândul elitelor.

PREZENTAREA MUZEULUI

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței a fost gândit și inițiat încă din 1992 de către președinta Alianței Civice, Ana Blandiana, împreună cu Romulus Rusan și un important grup de istorici, arhitecți și designeri. În ianuarie 1993, Ana Blandiana a predat proiectul Memorialului la Consiliul Europei. După ce două delegații de experți au vizitat Sighetul, Consiliul Europei a întocmit, în 1995, un studiu-raport și a luat Memorialul sub egida sa. Pentru a coagula eforturile societății civile în vederea realizării proiectului Memorialului de la Sighet, la 21 aprilie 1994 s-a înființat Fundația Academia Civică. Printre scopurile sale se numără educația civică, educația tineretului, o bună cunoaștere a trecutului țării și, în acest sens, restituirea istoriei recente a României, falsificată în anii dictaturii comuniste. Principalul proiect al Fundației Academia Civică rămâne însă Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet.

În 1996 au început lucrările de reabilitare a clădirii, întrucât edificiul, vechi de peste un secol, era ruinat și plin de igrasie. S-a dorit păstrarea structurii interioare a penitenciarului, în special în zona celularului, iar pereții interiori, care în timp fusese

revopsiți și nu mai aminteau de perioada anilor 1950, au fost văruiți în alb. Cu excepția câtorva celule martor în care s-a încercat reconstituirea atmosferei anilor 1950, celulele au devenit săli de muzeu în care, în ordine cronologică, au fost amplasate obiecte, fotografii și documente privitoare la perioada celor aproape 50 de ani de comunism din România.

Vizitarea muzeului începe cu sala hărților, un loc de primire și orientare, care reprezintă o prezentare în spațiu a gulagului românesc, aflându-se în lucru și varianta temporală, adică o cronologie a celor 45 de ani din istoria României comuniste. Pe o hartă mare a țării sunt marcate, prin cruci, cele peste 230 de locuri de detenție, de muncă forțată și de domiciliu obligatoriu, ca și azilele psihiatrice cu caracter politic, locurile unde s-au dat lupte, unde au avut loc execuții și gropile comune. Fiecare din aceste categorii sunt prezentate amănunțit în șase hărți mai mici. Alături de aceste hărți sunt expuse imaginile principalelor închisori comuniste.

Urmează apoi sală cu sală, dispuse pe cele trei nivele ale clădirii expoziții dedicate vieții politice, economice, culturale și religioase ale perioadei comuniste din România începând cu primii ani de după cel de-al doilea război mondial, când s-a produs comunizarea și sovietizarea societății românești și a tuturor instituțiilor statului (*Anul 1945 – De la Yalta la Moscova; Alegerile din 1946; Distrugerea partidelor democratice; Monarhie versus comunism; Anul 1948 – Sovietizarea României; Distrugerea Academiei Române*) terminând cu așa numita perioadă a „Epocii de Aur” din anii 1980 prezentată atât din perspectivă oficială cât și din punctul de vedere al opozanților și dizidenților din această perioadă („*Epoca de Aur*” sau *comunismul Kitsch; Demolările din anii '80; Mișcările sociale din Valea*

Jiului și Brașov; Oponenți și dizidenți în anii '70 - '80). Un loc important în cadrul muzeului revine atât represiunii, sub toate aspectele sale (*Securitatea între 1948-1989; Colectivizarea. Rezistență și represiune; Sala Demnitarilor; Represiunea împotriva culturii; Represiuni etnice și religioase; Represiunea asupra Bisericii; 1956. Mișcări studențești în România; Rezistența anticomunistă din munți*) cât și prezentării vieții de zi cu zi a deținuților politici din sistemul concentraționar românesc (*Regimul penitenciar; Pitești „Reeducarea” prin tortură; Viața cotidiană în închisoare; Femei în închisoare; Poezia în închisoare; Munca forțată; Deportarea în Bărâgan*). În spațiul de intrare în celularul închisorii, a fost amenajată *Galeria deținuților politici*, reprezentând, în acest moment, peste 3.800 de fotografii ale persoanelor care au suferit în urma prigoanei comuniste în perioada 1945-1989.

Muzeul de la Sighet nu este dedicat doar închisorii în care a fost instalat sau rezistenței și represiunii din România comunistă, întrucât tematica se adresează unei întregi perioade, desfășurată în perimetrul așa-numitului „lagăr socialist”. Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, RSF Iugoslavia, Polonia și Ungaria, cele șapte țări satelite europene din cadrul sistemului comunist sunt prezentate sintetic, într-un rezumat, prin cronologii, montaje, fotografii și focalizări asupra momentelor cruciale: instaurarea comunismului, teroarea stalinistă, Congresul XX al PCUS, 1953 la Berlin, 1956 la Budapesta, 1968 la Praga, 1970 la Varșovia, 1980 la Gdansk. Disoluția sistemului comunist, un sistem care nu se poate menține decât prin teroare, este urmărită pas cu pas, din momentul instaurării comunismului până la mișcările de emancipare și, în sfârșit, la scadența anului 1989. În cadrul muzeului există deja două săli, iar anul

viitor vor fi amenajate altele, dedicate unor evenimente majore din blocul comunist est-european (*Primăvara de la Praga și Charta '77*; „*Solidarnosc*” 1980 – 18 zile care au zguduit lumea) care au avut un rol decisiv în prăbușirea regimurilor comuniste din toamna anului 1989.

Într-una din curțile interioare ale fostei închisori, a fost construit, în 1997, un *Spațiu de Reculege și Rugăciune*, după proiectul arhitectului Radu Mihăilescu, care îmbină stilul antic (tholosul grec și catacomba creștină) cu o viziune modernă, iar pe pereții rampei de coborâre în acest edificiu au fost gravate în aneazit aproape 8000 de nume a celor decedați în închisorile, lagărele și locurile de deportare din România.

În 1998, în curtea de plimbare a deținuților din anii 1950 a fost turnat în bronz un grup statuar, realizat inițial în lemn de sculptorul Aurel Vlad, denumit *Cortegiul sacrificiilor* reprezentând 18 siluete umane mergând spre un zid care le închide orizontul, la fel cum comunismul distrusese destinul a milioane de oameni. Este punctul preferat de foarte mulți vizitatori, unde sute și mii de turiști se fotografiază la trecerea prin Memorial.

În anul 2000 a fost adăugat construcției vechi un modul cuprinzând o sală modernă de conferințe, în care se pot desfășura simpoziioanele, dezbaterile și seminariile, precum și cursurile școlii de vară. Sala este dotată cu o instalație de traducere simultană, putând fi închiriată pentru manifestări internaționale.

Câteva opere de artă plastică de valoare deosebită completează profilul Memorialului, oferindu-i o personalitate specială printre muzeele de istorie. Lucrările, donate de autori, impresionează prin simbolistica sacrificiului acceptat care le caracterizează. O tapiserie ca *Libertate, te iubim* de Șerbana

Drăgoescu, pictura *Înviere* de Cristian Paraschiv, sculptura în bronz *Marea Neagră* dedicată de Ovidiu Maitec istoricului Gheorghe I. Brătianu și, în mod copleșitor, cele două sculpturi de mari dimensiuni ale sculptorului Camilian Demetrescu intitulate *Omagiu deținutului politic* (una subintitulată *Înviere*), dau atmosferei trăsături dramatice și înălțătoare.

O parte componentă a Memorialului de la Sighet este și Cimitirul Săracilor unde, întrucât mormintele celor 53 de deținuți politici din anii '50 nu au putut fi identificate, între sutele de morminte anterioare și posterioare, s-a imaginat, în 1999, un proiect peisagistic pentru celebrarea sacrificiului acestor victime. Pe suprafața cimitirului a fost desenat un contur al țării. În exteriorul conturului au fost plantați puieti, în principal conifere. Prin creștere jnepenii, brazii și molizii vor deveni un amfiteatru vegetal, în interiorul căruia „țara” va rămâne ca o poiană. Ideea este că, în felul acesta, patria își ține martirii în brațe și îi plânge prin generațiile repetate ale vegetației.

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței este o instituție a societății civile românești. Principalul suport financiar a venit, mai ales în primii ani de la înființare, de la unii români exilați, din Occident. Cel mai important susținător al Memorialului a fost juristul Mișu Cârciog din Anglia. Au existat câteva grupuri de sprijin ale Memorialului în Franța, Germania, Statele Unite etc.

Din anul 1997, Memorialul de la Sighet a fost declarat „ansamblu de interes național” printr-o lege specială a Parlamentului, în baza căruia statul român finanțează prin subvenții anuale o parte din cheltuielile de organizare și funcționare a instituției. Deși reduse în ultimul timp, donațiile particulare și sprijinul pe care alte instituții - Biroul de Documentare și Informare al Consiliului Europei la București sau fundațiile germane Konrad Adenauer,

Hanns Seidel, sau Friedrich Ebert – le acordă pentru proiecte precise, cum ar fi editarea unor cărți, organizarea simpozioanelor și a Școlii de Vară de la Sighet, ajută la funcționarea Memorialului.

În octombrie 1998, Memorialul a fost nominalizat de Consiliul Europei printre primele trei locuri de cultivare a memoriei europene alături de Memorialul de la Auschwitz și Memorialul Păcii din Normandia.

CENTRUL INTERNAȚIONAL DE STUDII ASUPRA COMUNISMULUI

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței cuprinde două componente distincte: Muzeul Memorial de la Sighet și Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului cu sediul în București. Muzeul, care adesea este confundat el singur cu Memorialul, a fost creat de către Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, care l-a premers de fapt și continuă să funcționeze, alimentându-l cu noi date, documente și achiziții. Creat în 1993, de Ana Blandiana și Romulus Rusan, fiind mereu în criză de fonduri și personal, Centrul a reușit să producă proiectele de reabilitare și dotare a muzeului, banca de date necesară, cu un conținut realist și credibil. În paralel, a stimulat dezbaterăa unor teme importante, pe terenuri neexploatate, în cadrul simpozioanelor, seminariilor, atelierelor și meselor rotunde.

Prestigiul Centrului Internațional de Studii asupra Comunismului, care este condus de Romulus Rusan, este asigurat de prezența în consiliul științific a unor cercetători de talia lui Vladimir Bukovski, Stephane Courtois, Thomas S. Blanton, Dennis Deletant, Helmut Müller-Enbergs, precum și a academicienilor Șerban Papacostea și Alexandru Zub. Activitatea Centrului se desfășoară în cadrul unor departamente distincte, grupate pe activități specifice.

DEPARTAMENTUL DE ISTORIE ORALĂ

Înființat încă din 1993, după o consultanță oferită de *National Sound Archive* din Londra, și-a propus conservarea memoriei recente prin realizarea anchetelor cu foștii deținuți politici și cu cei care au trăit experiențe semnificative în timpul regimului comunist. Arhiva de istorie orală cuprinde, în acest moment, peste 3.000 de ore de înregistrări, care sunt sistematizate pe baza unor fișe, care sunt introduse în computer într-o bază de date, în vederea cercetării. Bună parte din casetele audio au fost copiate pe CD-uri, metodă care oferă sunetului fiabilitate și permite studii comparative. În afara anchetelor de istorie orală realizate de colaboratorii Departamentului de istorie orală, fondul arhivistic s-a îmbogățit prin achiziții și donații. Principalele teme de cercetare sunt: gulagul românesc, fenomenul Pitești, colectivizarea agriculturii, demolările din timpul regimului Ceaușescu, disidenți și oponenți ai regimului Ceaușescu, exilul românesc, familia în comunism, mișcări studențești, rezistența anticomunistă din munți etc.

DEPARTAMENTUL EDITORIAL

Editează buletine informative, ghiduri și caiete de sală, precum și cinci importante colecții de istorie contemporană: „Analele Sighet”, „Biblioteca Sighet”, „Documente”, „Viața cotidiană”, „Istorie orală”, în cadrul cărora au fost publicate, peste 15.000 pagini care au intrat în biblioteca și bibliografiile de istorie recentă.

DEPARTAMENTUL DE CERCETARE

În cadrul acestui departament sunt întreprinse cercetări legate de subiecte din istoria comunismului românesc, privind rezistența anticomunistă, sistemul concentraționar românesc, dar și privind celelalte țări est-europene. Se lucrează cu

cercetători angajați, dar și cu foarte mulți colaboratori din România, din celelalte state est-europene și din Europa Occidentală. În prezent, cele mai importante proiecte aflate în derulare este baza de date intitulată *Deținuți politici morți în închisoare în perioada comunistă* care cuprinde până în prezent peste 8.000 de nume ale celor care au murit în închisori, lagăre de muncă, domiciliu obligatoriu, deportare sau azile psihiatrice și fondul *Recensământul populației concentraționale din România* cuprinzând fișele de încarcerare ale foștilor deținuți politici, întocmite de aparatul represiv din perioada comunistă. Baza de date, la care se lucrează, conține toate informațiile dintr-o fișă, permițând apoi coroborarea datelor pentru a se obține diverse statistici.

Începând din 1993, anual, Muzeul de la Sighet a fost locul de întâlnire a celor care au trăit istoria cu cei care o scriu. În fiecare an, pe parcursul a zece ediții, s-au organizat simpozioane grupate sub genericul Memorialului de la Sighet, care s-au bucurat de participarea a numeroase personalități din țară și străinătate, temele acestora parcurgând în ordine cronologică anii de după cel de al doilea război mondial până în 1989.

Din anul 1998, la Memorialul Sighet se organizează, anual, Școala de Vară destinată elevilor între 14 și 18 ani, care în urma unui concurs de eseuri, timp de o săptămână au ocazia de a audia prelegerile unor reputați profesori din țară și străinătate referitoare la perioada comunistă și post-comunistă din România și Europa

de Est. De altfel, Școala de Vară a fost definită de cunoscutul dizident rus Vladimir Bukovski drept un loc unic din cele pe care le cunoaște, prin faptul că propune adolescenților o privire vie și fără prejudecăți asupra istoriei trăite de generațiile cele mai recente, în afara dogmelor și rigorilor școlare.

Anual, Memorialul de la Sighet este vizitat de peste 35.000 de oameni, fiind muzeul cu cel mai mare număr de vizitatori din județul Maramureș. Publicul țintă al muzeului este tânăra generație, în special elevii și studenții, care reprezintă aproximativ 60% din totalul vizitatorilor, în timp ce străinii însumează peste 10%, majoritatea din Europa Occidentală și Statele Unite, dar există și turiști din China, Japonia, Pakistan sau Noua Zeelandă. O creștere semnificativă a interesului pentru muzeu din partea vizitatorilor se remarcă după inaugurarea site-ului muzeului, disponibil la adresa www.memorialsighet.ro, în limbile română, engleză, germană și în curând franceză. Intervalul mai-septembrie reprezintă perioada cu numărul cel mai mare de vizitatori, media zilnică depășind 200 de persoane.

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet dorește să contribuie la reconstituirea și păstrarea memoriei unui popor căruia timp de aproape o jumătate de secol istoria i-a fost falsificată și rescrisă în funcție de interesele politice ale vremii. Iar această lecție de istorie recentă o considerăm necesară, în condițiile în care manualele școlare de istorie au rămas, și azi, deficitare la acest capitol.